

ICT en (literatuur)onderwijs in Vlaanderen - over computers in de (talen)klas in het algemeen vormend middelbaar onderwijs

Gebruik van ICT of “informatie- en communicatietechnologie” wordt, net zoals in het Nederlandse studiehuis, ook in het Vlaams onderwijs een must. Als leraar Nederlands, Engels, informatica en informaticacoördinator van een grote Vlaamse ASO-school en met 4 jaar bedrijfservaring als manager van een uitzendbureau geeft de auteur een stand van zaken van ICT in Vlaanderen en de resultaten van 3 concrete ICT-ervaringen met stijgende moeilijkheidsgraad.

Jan Demedts	ICT als hot item Diverse zeer recente publicaties (juni - november 1998) hebben vanuit de hoogste regionen van het Vlaams onderwijslandschap de informatie- en communicatietechnologie (ICT) in de schijnwerpers geplaatst. De eerste grove krijtlijnen van de informatisering van het Vlaams onderwijs zijn nu krachtig uitgetekend, met een niet mis te verstane oproep aan alle directies en het hele lerarenkorps om zich mentaal, intellectueel en logistiek klaar te maken voor de grote sprong. Het uitstekende tijdschrift <i>Klasse</i> bijvoorbeeld, een maandelijks publicatie van het departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap die alle Vlaamse onderwijsmensen gratis toegezonden krijgen, stelt in het themanummer <i>Angst voor de muis</i> van november 1998 onomwonden: “Een pc in elke klas. Zover moeten we over twee jaar staan. Vlaanderen kiest ook in het onderwijs resoluut voor de informatie-snelweg.” <i>Klasse</i> vraagt zich echter	heel terecht ook af “... of ook de leraars kunnen volgen?” ¹ De afdeling Algemeen Secundair Onderwijs van de Vlaamse Onderwijsraad besliste namelijk in haar Advies van 19 juni 1998 onder andere: “ICT heeft een belangrijke plaats verworven in het persoonlijk en maatschappelijk leven. Deze evolutie zet zich steeds verder door, waarbij te verwachten is dat ze onomkeerbaar is. Bovendien blijkt ICT veel jongeren te fascineren. Het is evident dat het onderwijs deze evolutie volgt en zo mogelijk de weg baant.” ² Het VVSKO, de overkoepelende organisatie van het Vlaams katholiek onderwijs, stuurde deze uitgebreide advies-tekst eind september prompt door in haar officiële Mededelingen en vatte de 5 pagina’s Advies krachtig samen in 5 kernpunten die niet meer als adviezen maar veeleer als instructies klinken: • “De invoering van ICT is onomkeerbaar - ook in het ASO. Het	Advies gaat ervan uit dat geen enkele ASO-leerling het secundair onderwijs mag verlaten zonder een degelijke kennismaking met en beheersing van ICT.” • “ICT luidt een nieuwe vorm van leren in. Het is wenselijk dat elke leerling - op termijn - ongeveer een derde van de totale lestijd met behulp van ICT kan werken.”• “De invoering van ICT vereist een zorgzame en planmatige aanpak. Het advies bevat een meerjarenplan dat alle actoren in het onderwijs tot actie oproept.”• “Een verantwoorde invoering van ICT kan maar gebeuren indien aan een aantal essentiële randvoorwaarden wordt voldaan, namelijk: - de leraar moet vlot over gebruiksvriendelijke en didactisch onderbouwde software kunnen beschikken;- de leraar moet weet hebben van interessante en bruikbare elektronische informatiebronnen en op de hoogte zijn van de didactische gebruiksmogelijkheden ervan;- de leraar moet met de multimedia kunnen omgaan;- de leraar moet op school over de nodige hard- en software kunnen beschikken.”• “De invoering van ICT moet gepaard gaan met een grote sociale bekommernis. Elke leerling zonder onderscheid moet toegang hebben tot ICT.” ³

Mis de Technologietrein niet!

Ook van buiten het onderwijs klinken gezaghebbende stemmen die het beleid en de uitvoerders oproepen de doelstellingen en de resultaten van het onderwijs te koppelen aan de snel evoluerende vereisten van de maatschappij. Een Vlaams manager van een grote werkgeversorganisatie wijst in wat volgt heel terecht op de mentaliteitswijziging die met de invoering van ICT gepaard moet gaan:

“De onderwijswereld mag de Internet-trein niet missen. Scholen moeten zich niet enkel technisch aanpassen, de revolutie moet ook mentaal gebeuren. De nieuwe netwerkeconomie heeft nood aan mensen met nieuwe vaardigheden, en dat zijn lang niet allemaal technische. In een snel veranderende economie zijn volgende vaardigheden en attitudes evenzeer van belang: zin voor samenwerking, communicatievaardigheden, kunnen meedenken op strategisch niveau, enthousiasme en inzet, aanpassingsvermogen aan wisselende omstandigheden.”
“In het onderwijssysteem moet het accent dan ook verschuiven van de leerstof naar de leerling: die moet ‘leren leren’, kritisch en probleemoplossend denken en vooral actief deelnemen aan het onderwijsproces.”⁴

Argwaan bij de basis

Tegenover deze vastbeslotenheid aan de top, de oproepen uit het bedrijfsleven en het enthousiasme van vele tientallen gedreven ICT-baanbrekers in scholen verspreid over het hele Vlaamse land, staat echter de grijze massa van duizenden argwanende leerkrachten die om diverse en dikwijls zeer gewettigde redenen niet zomaar bereid zijn het krijtje en het bord in te ruilen voor de muis en het scherm.⁵ Computers integreren in de klas grijpt veel dieper in in het onderwijsproces dan

wat transparanten opleggen of even een videofragment vertonen.

Veel leerkrachten verwijzen naar de hoge scores die Vlaamse leerlingen behalen in internationale wedstrijden of vergelijkende studies, en vrezen dat ICT zal leiden tot algemeen kwaliteitsverlies: minder ‘orde’ dus, meer tuchtproblemen en minder rendement, meer technische problemen gezien de afhankelijkheid van apparatuur, meer tijd besteden aan minder leerstof, dus een verregaande verenging van de brede basisvorming van het Vlaams algemeen vormend secundair onderwijs.⁶ Leerkrachten verplichten om de computer te integreren is vooral goed voor de portemonnee van Bill Gates en alweer een stap dichterbij de *thought control* van Brave New World, weerklinkt de kritiek, terwijl de ‘humaniora’ het al moeilijk genoeg heeft om de leerlingen tot intellectuele groei en tot kritische reflectie te brengen. Het niveau daalt zo al genoeg, mijnheer. Een voorbijgaand modeverschijnsel zoals de taallabo’s, dankuwel, ook zoiets dat zo nodig moest, veel geld gekost en weinig gebruikt, dat kennen we al...

Nederland: technovrees?

De situatie in Nederland is niet anders: in *Gapende kloven-Informatie- en Communicatie Technologie en het literatuuronderwijs moderne vreemde talen* (Tsjip/Letteren 7.3, oktober 1997) heeft Frits Schulte het op een heldere manier over Nederlandse leraren met technovrees, wennen aan vernieuwing en voorwaarden voor aanvaarding van ICT-onderwijsproducten bij leraren.

Frits Schulte stelt: “Wil men dus in het onderwijs snel de kloof overbruggen die er nu nog ligt tussen leraren die horen bij de ‘vroege overstappers’ en leraren die horen bij de ‘vroege meer-

derheid’ dan moeten ook ICT-onderwijsproducten voldoen aan Moore’s criteria voor ‘totaalproducten’.”

Deze vier hoofdvoorwaarden voor aanvaarding zijn: leraren zullen ICT-onderwijsproducten in de les toepassen als deze technologieën het onderwijzen aantoonbaar *makkelijker, efficiënter, gevarieerder en plezieriger* maken.⁷ G. Moore onderscheidt namelijk vijf op elkaar volgende groepen van ‘overstappers’ op nieuwe technologieën, van enthousiaste ‘vernieuwers’ tot tegenwerkende ‘achterblijvers’.⁸

ICT: meer dan klikken op een muis

De invoering van informatie- en communicatietechnologie in de klas heeft inderdaad diepgaande gevolgen. Een vergelijking met de Russische revolutie is niet eens misplaatst: wie niet bereid of in staat is zich intens voor te bereiden op deze pedagogische revolutie riskeert, beroofd van zelfvertrouwen, positie en machtsmiddelen, publiekelijk geëxecuteerd te worden zodra de leraar verplicht wordt ICT in zijn les te integreren en het jonge volkje enthousiast de elektronische klasvloer en het wereldwijde web opstormt. De invoering van ICT maakt immers onvermijdelijk deel uit van een nieuwe pedagogiek waarin de relatie leerkracht-leerling, de doelstellingen inzake kennis/inzicht/vaardigheden/attitudes, de lesmethode, de leerlingactiviteit en de procesevaluatie grondig veranderen. Uitsluitend frontaal lesgeven waarbij de hele klas het lesonderwerp en het tempo van de gemiddelde leerling moet volgen met als doel leerlingen te kweken die perfect kunnen reproduceren wat de docent vertelde, voldoet niet meer.

“Leerlingen leren meer docent-onafhankelijk actief en zelfstandig kennis verwerven en volgen minder klassikaal/frontaal onderwijs. In het onder-

wijs wordt meer recht gedaan aan verschillen tussen leerlingen. De rol van de docent verschuift van onderwijzen naar het begeleiden van het onderwijs-leergesprek. Naast het geven van instructie bevat zijn taak een grotere differentiatie van onderwijsactiviteiten.”

“Ook de rol van de leerlingen verandert. Zij zullen meer zelfstandig hun studie plannen, meer in groepjes werken, opdrachten uitvoeren, werkstukken maken en dergelijke.”⁹

Neus in dezelfde richting

Bovenstaand citaat komt niet uit een Vlaamse publicatie, maar uit een artikel in het startnummer van het gloed-nieuwe tijdschrift *Studiehuis* van de NBLC waarin verklaard wordt wat de term studiehuis nu precies inhoudt. Vlaanderen en Nederland denken dus duidelijk in dezelfde richting, hoewel het studiehuis veel verder gaat dan wat in Vlaanderen beoogd wordt.

Clan Visser 't Hooft, de Nederlandse pedagoge aan het woord in het hierboven aangehaalde artikel, legitimeert de invoering van het studiehuis als volgt:

“Maatschappelijk gezien, als je kijkt naar wat de maatschappij op dit moment vraagt aan vaardigheden van haar werkers, dan zijn dat totaal andere zaken dan vroeger. Het is nu veel meer gericht op attitudes, sociale vaardigheden en communicatievermogen, kunnen samenwerken in teamverband, kunnen omgaan met informatie- en communicatietechnologie en nieuwe media, probleemoplossend denken met meer zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Aan deze vaardigheden en houdingen werd op school veel te weinig aandacht besteed. Het onderwijs was heel eenzijdig cognitief gericht op het aanleren van kennis en begripsinhouden.” Ze komt daarbij

duidelijk heel dicht bij de hogervermelde oproep van de Vlaamse manager.

Verdere legitimatiegronden zijn volgens Visser 't Hooft gelegen “... in het feit dat het hoger onderwijs andere eisen stelt aan de student. In het voortgezet onderwijs voeren we de leerling redelijk bij de hand naar de eindstreep en aan de ‘overkant’ wordt verwacht, dat ze actief en zelfstandig kunnen studeren. Daar zit een breuk! Vandaar het hoge percentage uitvallers in het hoger onderwijs.”¹⁰

ICT moet goed onderbouwd

Met deze stem uit Nederland is de invoering van ICT in het Vlaamse én het Nederlandse onderwijs voldoende gewettigd. Ik wil echter voorlopig geen stelling nemen in de discussie hoe groot het aandeel van de computer in de lessen moet worden. Denkpistes die tot een derde van de totale onderwijstijd aan integratie van de pc willen reserveren (advies van de Vlaamse Onderwijsraad) lijken me (voorlopig) te extreem.

Ik pleit voor een intelligente combinatie van traditionele technieken met ICT, een gulden middenweg dus: op die manier kan ingespeeld worden op de veranderende vereisten van een maatschappij in volle technologische ontwikkeling en dit mét behoud van de hoge kwaliteit van het Vlaams onderwijs. Een sector die ongeveer 43% van de totale Vlaamse begroting opslukt is dat aan de Vlaamse belastingbetaler verplicht.¹¹

Dat de huidige en toekomstige lesmethodes en vakinhouden in Vlaanderen daarbij permanent kritisch in vraag moeten worden gesteld en zo nodig bijgestuurd, en dat de leraar van frontale instructeur moet evalueren tot stimulerende coach aan de zijde van de leerling, staat mijns inziens buiten discussie.

Het is trouwens van kapitaal belang dat Vlaanderen op termijn een kwalitatief hoogstaand onderwijs kan behouden, gezien het feit dat Vlaanderen bij gebrek aan grondstoffen en gasbellen het in de ‘global village’ van de eenentwintigste eeuw enkel kan halen met ‘brains’, ‘skills’ en ‘efficiency’. Ons onderwijs is onze toekomst, ICT is een onomkeerbare evolutie, dus: ICT integreren moet, maar wel goed uitgedacht, goed voorbereid, goed geïmplementeerd en permanent geëvalueerd en bijgestuurd.

Steun van overheid en bedrijfsleven

Wat de steun van de Vlaamse overheid betreft, is er voorlopig weinig reden om zeer enthousiast te zijn. Het eerste Internetproject van de overheid (onder de titel *Aan/uit*) probeerde wel aan bewustmaking te doen, maar iedereen bleef op zijn honger zitten waar het concrete steun (hardware! software! opleidingen!) betrof. Het bedrijfsleven zorgde daarna in een samenwerking met de overheid via het *Digikids*-project voor wat soelaas met TV-uitzendingen, gratis opleidingen voor leerkrachten en startpakketten (per school één modem, één MS FrontPage 97, ...).

In september 1998 startte de Vlaamse overheid met het *PC/KD*-project (vertaald: pc’s voor de kadees = het jonge volkje). De scholen krijgen een zelf te besteden budget voor hardware, software en opleidingen. Voor het basisonderwijs bleek die financiële steun te bestaan uit ... 675 BEF per leerling, dus een basisschool met ongeveer 120 leerlingen ontvangt 80.000 BEF, voldoen-de voor ... één pc-configuratie. De secundaire scholen zouden vanaf september 1999 een budget voor “één bijkomende pc per 15 leerlingen” moeten krijgen, met als einddoel “tegen 2002 staat in elke school één computer per tien leerlingen”.¹²

Voor het hele project heeft de Vlaamse overheid ruim 2,6 miljard BEF uitgetrokken, maar tot dusver heb ik nergens gelezen of gehoord hoeveel het budget voor die “bijkomende pc per 15 leerlingen” zou bedragen.¹³ Mijn school telt ongeveer 1550 leerlingen, dus krijg ik er als informaticacoördinator in theorie 103 pc's bij. Hoeveel de Vlaamse regering voor één pc voorziet blijft echter voorlopig een goed bewaard geheim. Betekent *PC/KD* voor mijn school een totaal ICT-budget van 103 x 30.000 BEF (zou een discrete wenk zijn om vooral tweedehands pc's te kopen) of 103 x 65.000 BEF, mijnheer de minister?

Verder voorziet het *PC/KD*-project ook niet in voldoende middelen voor het onderhoud van de pc's en de netwerken: wie betaalt de herstellingen, wie zal permanent beschikbaar zijn om pannes op te lossen, het netwerk te beheren, collega's de weg te wijzen op de snelweg?

Voorlopig zijn er slechts vage plannen voor ICT-trainers en netwerkbeheerders: “Het verdient aanbeveling een nieuwe organieke functie van ICT-coördinator per scholen(gemeenschap) te creëren”, zegt de Vlaamse Onderwijsraad in zijn Advies.¹⁴ Ik vrees derhalve dat de Vlaamse overheid geen TCO-budgetbeheer (Total Cost of Ownership) voor ogen heeft met het hele *PC/KD* project, en dat ondergraaft de hele invoering van ICT in Vlaanderen.

Wat Internetaansluitingen betreft, zouden de scholen binnenkort over goedkope permanente ISDN-aansluitingen kunnen beschikken via een beheerscontract tussen de overheid en Belgacom, de nationale telefoonmaatschappij. Een totale jaarprijs van 20.000 BEF per ISDN-aansluiting wordt vooropgesteld. Verder nieuws moet nog volgen, dus ... afwachten.

Wat wel goed draait, zijn de reeds bestaande opleidingen voor informaticacoördinatoren, b.v. van het VVKSO. De recente beslissing de nascholingsbudgetten aan de scholen toe te kennen in plaats van een rechtstreekse subsidiëring van nascholingsinstituten is ook een goede zaak: de kwaliteit van de aangeboden nascholing kan met de onderlinge concurrentie tussen de instructeurs alleen maar stijgen. Als de Vlaamse overheid deze nascholingsbudgetten voldoende blijft spijzen, liggen hier mogelijkheden, op voorwaarde dat de schooldirectie voldoende ICT-minded is en blijft.

Mijn concrete schoolsituatie

In de bespreking van de 3 concrete ICT-ervaringen moet u rekening houden met mijn huidige schoolsituatie: mijn school beschikt met 1550 ASO-leerlingen op dit ogenblik slechts over één computerklas die samen met de schoolbibliotheek 16 Win95-pc's (overwegend 486DX2) voor *pedagogisch* gebruik omvat, een beperkt netwerkje, 1 scanner, 5 printers, 2 modems en één gedeelde Internetaansluiting. De leerlingen moeten hun ICT-taken dus voornamelijk thuis maken, en dat is duidelijk niet democratisch: niet iedereen beschikt over een pc, laat staan over een Internetaansluiting. Toch is er veel enthousiasme: onze website bevat veel werk van leerlingen en de schoolkrant wordt volledig door leerlingen opgemaakt met professionele prepresssoftware in vierkleurendruk op A3-formaat. Ik hoop mijn leerlingen met het *PC/KD*-project vanaf januari 2000 tot 80 pc's in servergestuurde Windows NT netwerken te kunnen aanbieden, met ISDN-toegang tot het www.

ICT-ervaring 1: spreekoefening

Een eerste voorbeeld van een geslaagd gebruik van de pc in de taalles ligt op een laag technologisch niveau, vergt

weinig ICT-kennis van de docent, maar levert een hoog resultaat op. Ik verplicht mijn laatstejaars leerlingen Nederlands namelijk bij vooraf geplande spreekoefeningen over een vrij te kiezen *controversieel* onderwerp een overheadprojector en transparanten te gebruiken, en achteraf de afdruk van de transparanten af te geven. Daarbij geldt een expliciet verbod een uitgeschreven tekst mee te brengen en die uit het hoofd te studeren, en een expliciete stimulans om niet zomaar met een gewone tekstverwerker maar liever met een echt presentatieprogramma te werken. Deze individuele spreekoefeningen worden door de hele klas kritisch beoordeeld en vormen een voorbereiding op latere groepspresentaties, b.v. van literaire besprekingen.

Vorbereiding/resultaten

Laag technologisch niveau: in de klaslokalen was geen (draagbare) pc met grootbeeldprojector beschikbaar, daarom gebruik van een overheadprojector en transparanten (lager risico van onoplosbare pannes, zeker als de overheadprojector over een dubbele lamp beschikt).

De spreekoefening werd door mij vooraf helemaal voorvertoond via een reeks transparanten met veel aandacht voor de opbouw van een geslaagde presentatie: noodzakelijke bezinning over de doelstellingen van de toespraak; de transparant als visuele ondersteuning van je woorden; structureren, opbouwen en vastzetten van de boodschap; vormvereisten voor een goede transparant (scherm per scherm opbouwen, coherente lay-out, hou het eenvoudig); stoorzenders vermijden; wat te doen met de afdruk van de presentatie (vooraf of achteraf aan je publiek geven); plaats van de spreker t.o.v. publiek en projectiescherm; voeling houden met de stemming en de aandacht van je publiek; geslaagd afronden.¹⁵

De doelstellingen worden heel expliciet aangebracht: het gaat vooral om een spreekoefening waarbij de transparant slechts als visuele ondersteuning fungeert; slecht spreken met prachtige kleurtransparanten wordt laag geëvalueerd. Vooraf veel weerstand bij de leerlingen: “we beschikken thuis niet allemaal over een pc, niet iedereen heeft presentatiesoftware, dus niet democratisch, kost ons weer nogal wat tijd, onnodig energieverlies, alweer een stunt van onze leerkracht Nederlands die ook leraar informatica is”.

Positieve resultaten

Niemand komt nog onvoorbereid aan het woord: de toespraken zijn veel zorgvuldiger opgebouwd, de sprekers beheersen hun onderwerp beter; het wordt een echte spreekoefening; niemand heeft zijn spreekoefening uit het hoofd gestudeerd, niemand leest een tekst af (de geprojecteerde transparanten bieden de spreker voldoende tekststeun).

Sommige leerlingen zijn assertiever en presenteren het mondelinge en visuele resultaat van hun voorbereiding met trots: de leerlingen evalueren de spreekoefeningen achteraf positief, de overheadprojectie wordt vooral gewaardeerd en gebruikt bij latere spreekoefeningen en presentaties waarbij het gebruik van transparanten niet expliciet opgelegd wordt.

ICT-ervaring 2: schrijfoefening

Noodgedwongen hebben we vorig schooljaar ons traditioneel schooltijdschrift begraven. Het was reeds lang klinisch dood, en toen na de lezers ook alle redacteurs afhaakten, lag de weg vrij voor een nieuw begin. Een oproep aan de leerlingen met de belofte dat ze een grote vrijheid en concrete steun zouden krijgen, leidde snel tot een enthousiaste samenwerking tussen enkele begeleidende leerkrachten en een jonge redactie met journalisten, lay-outmensen en computerfreaks.

Weg met het door leerkrachten geschreven zwart/wit A4-formaat! We willen een echte krant op A3-formaat en in vierkleurendruk, met een flitsende opmaak en artikels geschreven door leerlingen in een vlot leesbare taal!

Met wat hulp van een publiciteitsbureau en veel steun van de directie werd de revolutie snel voltrokken. De leerlingen verzorgen vanaf de tweede editie (september tot november 1998) alle fasen van het pre-press proces: middag na middag worden nu interviews gepland en uitgevoerd, teksten geproduceerd en nagelezen, foto's/tekeningen gemaakt en ingescand, pagina's opgemaakt met *Quark Xpress*, proefdrukjes kritisch geëvalueerd.

De computerklas wordt permanent gebruikt, veel werk gebeurt voorlopig nog thuis, schrijfvaardigheid en teamwork worden intensief beoefend, zesdejaars geven leiding aan jongere leerlingen, kortom: Clan Visser 't Hooft en die Vlaamse manager zijn welkom en zullen tevreden zijn.

Zware taak

De begeleidende leerkrachten hebben een zware taak om zoveel jong geweld te coachen, te waken over het taalniveau van de teksten, de hardware- en software-vereisten van de computerfreaks doorheen het financieel comité te loodsen, de plooiën na kleine aanvaringen met oudere reglementen en collega's glad te strijken en te zorgen voor continuïteit gezien de redacteurs na zekere tijd de school zullen verlaten.

ICT-ervaring 3:

geïntegreerd literatuurproject

Tijdens het schooljaar 1997-1998 werd voor de eerste maal in 2 klassen van het 6de jaar het geïntegreerd project Nederlandse literatuur uitgewerkt. Het gaat ditmaal niet om een spreekoefening (ICT-project 1) of om een schrijf-

oefening (ICT-project 2), maar om een combinatie van lezen, opzoeken, bespreken, uitschrijven, in groep vergelijken, teksten invoeren in de pc, layout verzorgen, met als uiteindelijk resultaat een diskette die een presentatie van het groepswork bevat, liefst in PowerPoint- of HTML-formaat.

Omdat de volledige tekst van de opdracht te omvangrijk is (motivatie, doelstellingen, methode, planning, beveiliging, evaluatie) beperk ik me hier tot een greep uit de doelstellingen en de opdrachtoomschrijving:¹⁶

- Het hoofddoel van literatuuronderwijs moet literaire competentie zijn die samengaat met literaire appreciatie, d.w.z. dat de leerlingen:
 - een literair werk met voldoende concentratie en *motivatie* lezen;
 - zich over een literair werk met een zekere kennis van zaken een mening kunnen vormen;
 - op grond daarvan een appreciatie kunnen uitspreken;
 - hopelijk in min of meerdere mate met plezier blijven lezen.
- ICT biedt nieuwe en sterke prikkels om leerlingen tot actie aan te zetten. ICT kan een uitdaging betekenen en zo leiden tot boeiender werk. Overigens: het werken met ICT is geen doel op zich maar een middel. Hopelijk leidt dit alles ook tot een positiever kijk op het vak en de vakinhoud.
- In dit project draait het om groepswork met maximum 3 leerlingen, die elk een *ander* boek gekozen hebben voor hun grondige bespreking.
- Het 1ste doel van het geïntegreerd project is het belichten van de diverse functies van literatuur aan de hand van de vergelijking tussen de 3 boeken (elk groepslid stelt zijn boek voor aan de andere leden). Die functies zijn als volgt in te delen:

- de mimetische functie: het boek probeert een wereld in beeld te brengen
- de expressieve functie: de auteur wil iets uitdrukken
- de formalistische functie: de tekst is een combinatie van stijl en structuren
- de interpretatieve/appreciatieve functie: de lezer interpreteert/ervaart kunst
- Het 2de doel is een kritisch onderzoek van de rol van literatuur binnen onze leefwereld en van literatuuronderwijs binnen ons algemeen vormend onderwijs, dus van de literatuur als aspect van de humanitas die onze school wil bijbrengen.

Boekbespreking Nederlands Geïntegreerd Project

...een vergelijkende studie
van drie literaire werken...

mei 1998
door Vincent Cauwels, Kristof
Haezebroucken Wouter Aers (SGrLa)

Omdat geen concrete voorbeelden van het eindproduct beschikbaar waren en de leerlingen voor de eerste maal met een dergelijke ICT-opdracht geconfronteerd werden, verliep het project eerst stroef, maar het geheel kon uiteindelijk met succes afgerond worden.

Eindevaluatie

de leerlingen ervaren het project als complex en omvangrijk aangezien het veel tijd en energie in beslag neemt.

Een chronologisch overzicht:

- samenstelling van de groep;
- vergaderen met de groepsleden voor keuze van de boeken, taakverdeling en tijdsplanning;

- het lezen van de boeken;
- opzoeken van bibliografisch materiaal in bibliotheken en op het Internet;
- maken van de individuele besprekingen;
- vergaderen met de groepsleden voor evaluatie van de eerste resultaten, aanpassen van de planning en de afspraken;
- afwerken van de individuele besprekingen;
- uitwerken van de groepsbespreking en de kritische groepscommentaren;
- aanmaken van een elektronische presentatie via het samenbrengen van de individuele bijdragen;
- kritisch nalezen van de teksten en verwijderen van type- en spelfouten;
- kopiëren op diskette van de elektronische versie en afdrukken op papier;
- tijdig afgeven.

Samenwerken is moeilijk

- Het project vergt veel meer dan enkel boeken lezen en besprekingen uitwerken: het geïntegreerd project start eigenlijk pas daar waar de klassieke boekbespreking stopt. Besprekingen zomaar kopiëren kan niet meer, omdat het project een structuur oplegt (een onderzoek van de mimetische, expressieve, formalistische, interpretatieve functies van de gelezen boeken) en een bepaalde vorm oplegt.
- Samenwerken blijkt zeer moeilijk te zijn: tijdsplanning en taakverdeling moeten opgesteld en door alle groepsleden gerespecteerd worden, veel vergaderen voor overleg en bijsturen, elektronische versies van teksten moeten samengebracht worden en tot één geheel herleid.
- De leerlingen blijken onvoldoende bekwaam in het omgaan met tekstverwerking en presentatiesoftware, zodat het aanmaken van een elek-

tronische presentatie een zware extra moeilijkheid betekent voor veel leerlingen, maar tegelijk ook een extra uitdaging, een niet-alledaagse manier om creatief bezig te zijn met teksten. De leerlingen die wel computervaardig zijn moeten hun medeleerlingen dus op sleeptouw nemen.

Noodzakelijk en gewaardeerd

- Het project stimuleert de leerlingen dus tot vaardigheden die in het hoger onderwijs en in het verdere beroepsleven noodzakelijk zijn en gewaardeerd worden:
- zelfstandig kunnen werken in een leeromgeving die niet gericht is op reproductie van aangebrachte kennis, maar op actief bezig zijn met lees-, luister-, spreek- en schrijfvaardigheid;
- zelfstudie, opzoeken, lectuur, kritische verwerking, intellectuele volwassenheid;
- kunnen *plannen* en de gemaakte planning kunnen uitvoeren en zo nodig aanpassen aan veranderende omstandigheden en opgedoken problemen;
- kunnen *samenwerken*: afspraken eerbiedigen, in team kunnen werken zodat iedereen elkaar aanvult wat sterke en zwakkere punten betreft. Idealiter worden inzichten en attitudes (mening over literatuur, kritische houding) en vaardigheden (vergaderen, plannen, opzoeken, structureren, bronnenbehandeling, intikken, lay-out verzorgen, kritisch nalezen) binnen de groep overgedragen zodat de groeps-leden verrijkt uit het project komen;
- een *uitdaging* durven aangaan zonder al te veel protest en zonder de moeilijkheden op de lange baan te schuiven;
- wetenschappelijk verantwoord kunnen omgaan met bronnenmate-

riaal: correct citeren en verwijzen naar geconsulteerde bronnen, geen schaamteloos plagiaat of ideeën overnemen zonder bronvermelding;

- bronnenmateriaal kunnen opzoeken in bibliotheken: recensies, tijdschriften, boeken, naslagwerken, cd-rom, Internet;
- kunnen *spreken* (groepsvergaderingen), kunnen *schrijven* (eigen teksten), kunnen *synthetiseren* (gevonden bronnenmateriaal);
- *creatief* kunnen omgaan met eigen tekstmateriaal en met bronnen: hoe verwerken, ineenpassen, structureren, treffende titels, verantwoorde illustraties;
- boodschappen krachtig en esthetisch verantwoord kunnen *presenteren* in een moderne schriftelijke presentatie (computervaardigheid), geen nodeloze en vervelende demonstratie van alle mogelijkheden van de presentatiesoftware;
- vaardigheden geleerd in andere lessen en vakken kunnen *transfereren* (b.v. presentatievaardigheden geleerd in de lessen spreekvaardigheid en de spreekoefeningen, algemene historische, cultuurhistorische en esthetische kennis/inzicht).

De vooropgestelde doelstellingen werden in belangrijke mate gerealiseerd en het project wordt voortgezet. De resultaten zullen de leerlingen van de volgende schooljaren helpen om duidelijker te zien wat de bedoeling is en om niet opnieuw dezelfde fouten te maken (b.v. vergeten een bibliografie in de presentatie op te nemen).

De eerste ernstige stappen

- De verplichting elektronische bronnen te consulteren en een elektronisch resultaat af te geven dwong de leerlingen tot activiteit: voor heel

wat leerlingen bleken dit trouwens de eerste ernstige stappen op de elektronische informatiesnelweg te zijn en de eerste elektronische presentaties.

- De leerlingen werden geholpen bij de Internetinitiatie via een demonstratie van Internet en van Power-Point, toegankelijkheid van de computerklas over de middag, en een klassikaal bezoek aan de cyberbus met verplichte taken en vrij surfen. Ze werden dus niet zomaar in de elektronische jungle geworpen, maar moesten toch voorname-lijk zelf hun weg zoeken.
- De kwaliteit van het bronnenmateriaal voor Nederlandse literatuur dat op dit ogenblik op het Internet te vinden is valt dikwijls pover uit, maar de leerlingen leren de weg te vinden. Naast een kritische kijk op voor- en nadelen van een ICT-maatschappij (o.a. gevaar voor monopolies, thought control en ICT-analfabetisme) worden ze ook gewezen op het potentieel van het medium op termijn.
- Het project werd aanvankelijk door de meeste leerlingen met weinig enthousiasme onthaald (wegens te veel werk, verplichting om in groep te werken, verplichting om met de pc en daarbij met doorgaans onbekende software te werken), maar bij de presentatie van de resultaten bleken heel wat leerlingen toch de positieve kanten van deze taak te zien.
- De echte waardering voor deze innoverende, niet-reproductieve en technologische taak zal pas later blijken: veel oud-leerlingen uiten hun waardering voor de gebruikte lesmethodes, taken en vraagstellingen doorgaans pas na enkele jaren hoger onderwijs. Gezien het geïntegreerd project in het schooljaar 1997-1998 voor het eerst uitge-

dacht en uitgewerkt werd, is het voorlopig nog wachten op de specifieke appreciaties voor deze geïntegreerde toepassing van ICT in de lessen Nederlands.

Leerlingen aan het woord

Wat nu als besluit volgt zijn enkele geselecteerde fragmenten uit de eind-evaluaties zoals ze door mijn laatste-jaarsleerlingen neergeschreven werden als laatste onderdeel van hun geïntegreerd project. Ze formuleren een kritische kijk op de rol van literatuur en literatuuronderwijs in het Vlaamse ASO (de ‘humaniora’), en op de waarde van het ICT-project zelf. Naast enkele (soms erg bittere of schampere) afwijzingen van literatuur(onderwijs) en het literatuurproject, schrijven andere leerlingen het volgende:

“Literatuur is zonder twijfel noodzakelijk aanwezig in ons onderwijssysteem. De impact die literatuur (en kunst in het algemeen) op de maatschappij heeft is immers niet te onderschatten. De manier waarop die literatuur in het onderwijs wordt aangeboden, kan sterk verschillen en is zeer belangrijk. Het is naar mijn mening nodig de studenten voor literatuur ‘warm’ te maken, hun interesse te wekken.”
“Dit kan moeilijk via het routineus geven van lees- en besprekings-opdrachten gebaseerd op een beperkte boekenlijst. Dan worden die opdrachten door de leerlingen gehaat en gevreesd en worden er manieren gezocht om de opdrachten te omzeilen (het overnemen van andere besprekingen e.a.). Er moeten creatieve manieren gezocht worden door leerlingen en leerkrachten om literatuur in het les-pakket te verwerken.”

“Daarom ben ik in zekere zin wel voorstander van het ‘geïntegreerd project’, dat veel verder reikt dan het louter

bespreken van een boek. De gelezen boeken moeten immers geactualiseerd en in een breder kader geplaatst worden. Zo wordt een dergelijke opdracht interessanter én persoonlijker en is er veel meer plaats voor eigen inbreng en creativiteit.”

“Een voorname functie van literatuur is zonder enige twijfel de expressieve functie. Literatuur is een zeer belangrijke uitdruktingsvorm: het bekritiseert, schudt de mensen wakker, geeft inzichten, enz. *Grand Hotel Solitude* van Eric De Kuyper bijvoorbeeld bekritiseert en relateert het fenomeen ‘vernieuwing’, in dit geval de modernisering die Expo ’58 in België teweegbracht. Het is tevens een psychisch doorgronden van zaken als adolescentie en homoseksualiteit. Het grootste engagement van het werk zit volgens mij trouwens in het bespreken van die homoseksualiteit: het is een stil en bijna niet te weigeren pleiten voor erkenning.”
“Literatuur kan ook gewoonweg als ontspannend of als esthetisch interessant gezien worden. In *Grand Hotel Solitude* kan men bijvoorbeeld enkel en alleen van de melancholische toon en de gemengde stijl al erg genieten. Net door de enorme diversiteit aan stijlen en functies speelt literatuur een belangrijke rol in onze samenleving. Het proberen van verschillende genres en stijlen, en het volgen van verschillende interpretaties, verrijkt de geest: het maakt iemand meer mens, en is dus belangrijk voor de ontwikkeling van de ‘humanitas’ in het secundair onderwijs.”
“Literatuur op school is één van de facetten die bijdragen tot het ‘humaan’ worden van de persoon. Dankzij deze aangereikte methode kunnen wij bronnen nauwkeurig onder de loep nemen, hebben wij vaardigheden verworven tot het begrijpen van de gebruikte terminologie. En zo kunnen wij komen tot een kritische analyse van teksten en /of boeken. We kunnen besluiten dat een jon-

ge adolescent - via literatuur - kritisch leert denken en al doende leert teksten te analyseren en verbanden te leggen.”

“Tegelijkertijd vormt het een heel goede voorbereiding op het hoger onderwijs in die mate dat het ons leert de PC intensief te gebruiken. Tevens zet het ons aan om het boek op een andere en ruimere manier te bekijken. Het plaatst ons buiten het kader van de uniforme boekbesprekingen en het dwingt ons om meer aandacht te vestigen op de wereld buiten het afgebakende veld van de gedrukte letters in het boek.”
“Anderzijds is de verplichting dit in de vorm van een groepswork te presenteren, een handicap. De idee van een vergelijkende studie tussen verschillende boeken is wel mooi en zinvol, maar als groepswork geen sinecure. Er is immers een optimale samenwerking tussen de verschillende groepsleden nodig, wat soms tot problemen kan leiden... If you know what I mean...”

Reacties op dit artikel zijn steeds welkom via een E-mail ter attentie van Jan Demedts naar het volgende adres: don.bosco.zwijnaarde@planetinternet.be ■

Noten

- 1 Themanummer *Angst voor de muis* in: *Klasse; maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen*. Nummer 89, november 1998. *Klasse* wordt uitgegeven door het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, departement Onderwijs, voor alle Vlaamse leerkrachten, PMS-medewerkers enzovoorts, van elk net en elk niveau. URL: www.klasse.be
- 2 *Advies betreffende de informatie- en communicatietechnologie (ICT) in de algemene vakken van het ASO en Studie over de informatie- en communicatietechnologie (ICT)*

in de algemene vakken van het ASO, afdeling Algemeen Secundair Onderwijs van de Vlaamse Onderwijsraad (Leuvenseplein 4, 1000 Brussel), 19 juni 1998.

3 *Informatie- en communicatietechnologie in het ASO* in: *Mededelingen van het Vlaams Verbond van het Katholiek Secundair Onderwijs* (Guimardstraat 1, 1040 Brussel), 30 september 1998.

4 Karel Uyttendaele *De school wordt een Cybercafé*. In: *ZI Report*, 30 september 1998. Karel Uyttendaele is FABIT Information Technologies-manager van FABRIMETAL, een grote Vlaamse werkgeversorganisatie. *ZI Report* is een gratis e-zine, een on line-versie van *Zakelijk Internet*, een tijdschrift waarin opinion leaders commentaar geven bij recente ontwikkelingen rond het Internet. URL: <http://www.zakelijk-internet.com>

5 Het Vlaams onderwijs telt ongeveer 150.000 personeelsleden (ongeveer 113.500 budgettaire voltijdsbanen in 1995). Bron: *Klasse; maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen*. Nummer 73, maart 1997. p. 14.

6 Het gaat om de Amerikaanse TIMSS-studie (Third International Mathematics and Science Study), Boston, USA, 1996, die 5662 leerlingen in het eerste en tweede jaar secundair onderwijs in 41 landen onderzocht. Vlaanderen plaatste zich:

- op de wereldranglijst:
 - voor wiskunde op de 5de plaats met het 1ste en het 2de jaar SO
 - voor wetenschappen in de top 7 met het 1ste jaar SO en op de 11de plaats met het 2de jaar SO
- binnen de Europese Unie:
 - voor wiskunde op de 1ste plaats met het 1ste en 2de jaar SO
 - voor wetenschappen op de 1ste plaats met het 1ste jaar SO, en op de 4de plaats met het 2de jaar SO.

Meer informatie in *Klasse; maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen*. Nummer 71, januari 1997, p. 14.

7 Frits Schulte *Gapende kloven; informatie- en communicatietechnologie en het literatuuronderwijs moderne vreemde talen*. Tsjip/Letteren 7.3, oktober 1997, p. 17-21. Het citaat staat op p. 19.

8 G.A. Moore *Crossing the Chasm*. Harper Business: New York, 1991 en *Inside the Tornado*. Harper Business: New York, 1995, zoals geciteerd in Frits Schulte, *Gapende kloven*.

9 Anne Schipper *Meesurfen op de golf van het studiehuis; interview met Clan Visser 't Hooft*. In: *Het studiehuis; informatie en recensies voor het voortgezet onderwijs*. Nummer 1, 1998, NBLC Uitgeverij, p. 4 - 6. Dit gloednieuwe tijdschrift wordt uitgegeven door de vereniging van Nederlandse Openbare Bibliotheken. URL: www.nblc.nl

10 Anne Schipper *Meesurfen op de golf van het studiehuis; interview met Clan Visser 't Hooft*. Zie voor verdere titelbeschrijving noot 9. Het hier bedoelde citaat staat op p. 5.

11 *Klasse; maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen*. Nummer 87, september 1998, p. 12. In 1998 worden de uitgaven van de Vlaamse overheid geraamd op 571,7 miljard BEF, waarvan ongeveer 245,8 miljard naar het onderwijs zou gaan.

12 *Klasse; maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen*. Nummer 87, september 1998, p. 13.

13 Heel wat minder dan in Nederland, dus.

14 *Advies betreffende de informatie- en communicatietechnologie (ICT) in de algemene vakken van het ASO*. Afdeling Algemeen Secundair Onderwijs van de Vlaamse

Onderwijsraad (Leuvenseplein 4, 1000 Brussel), 19 juni 1998, p. 6.

15 Deze Microsoft PowerPoint 97-presentatie is beschikbaar op URL <http://home.planetinternet.be/~dbz> onder <internetprojecten - geslaagd informatief presenteren>.

Uitgebreider infomatie over geslaagde informatieve presentaties vindt u in Marc Mombaerts *Even uw aandacht! Succesvol informatief presenteren*. Academia Press: Gent, 1997.

Succesvol presenteren:

- **tekst & beeld:**
 - lettertype
 - opmaak
 - illustraties
- **inhoud:**
 - overdrachtanalyse
 - communicatie
 - memorisatiegraad

16 Een volledige beschrijving van het hele project is beschikbaar op de URL <http://home.planetinternet.be/~dbz> onder <internetprojecten - geïntegreerd project 6de jaar>.